

moral - civică, democratică, constituțională, ca viitori cetățeni onești și responsabili ai Dobrogei și ai României (pp. 148 - 158).

„În perioada 1878 - 1918, a concluzionat în final prof. Stelian Dumitrescu, *comunitatea turco - musulmană din Dobrogea s-a integrat treptat în cadrul și în viața statului român, păstrându-și însă individualitatea și contribuind, în același timp, la stabilirea unor bune raporturi interetnice în contextul demografic eterogen al Dobrogei*” (p. 162).

O eventuală ediție a II-a a cărții trebuie să rezolve unele probleme și lipsuri ale ediției I: greșeli de tipar supărătoare, dovadă a ne-corectării sau verificării sumare a formei finale pentru tipar; greșeli contextuale ale unor date statistice - demografice pentru perioada 1878 - 1918; ne-actualizarea științifică a textului din 1998 la nivelul anului 2015; lipsa rezumatului într-o limbă străină; absența unui indice general, pentru rapida orientare în volum; inexistența unor hărți ale României, Balcanilor, Dobrogei; ne-includerea în cuprinsul cărții a unei anexe documentare, imperios necesare pentru susținerea științifică a analizelor și concluziilor monografiei. **Toate aceste aspecte perfectibile nu știrbesc însă meritul cărții prof. Stelian Dumitrescu de a fi, deocamdată, singura monografie a temei enunțate în titlu și dezvoltate în volum.**

—► Ion Burlacu, *Năravuri și obiceiuri domnești în epoca fanariotă*, Editura Istros, Brăila, 2017, 203 p.

Ion Burlacu ne oferă o nouă analiză a societății fanariote din Principatele Române extracarpatice, focalizându-se pe *Năravuri și obiceiuri domnești în epoca fanariotă*, Editura Istros, Brăila, 2017, 203 p. Noua carte se înscrie pe linia tematică a celorlalte două publicate anterior, de introspecție a relațiilor complexe otomano - române în evul mediu și la începutul epocii moderne: *Mita (rüşvet-ul) în relațiile româno - otomane (1400 - 1821)*, cu Prefață de Prof. Mihai Maxim, Editura Istros, Brăila, 2014; *Pâra, mita și înșelăciunea la Neculce*, cu Prefață de Prof. Mihai Maxim, Editura Istros, Brăila, 2015. Iată un triptic istoriografic care analizează și prezintă varii aspecte ale coabitării complexe seculare româno - otomane între centrul de putere de la Istanbul și tributarii din zona carpato - dunăreană: mita, pâra, înșelăciunea, năravurile dăunătoare, obiceiurile nesănătoase.

Motto-ul cărții este semnificativ și paradigmatic: “*Lupul își schimbă părul, dar năravul ba!*”, proverb mioritic care este o foarte sugestivă introducere la o temă și la o realitate de data aceasta umană. Pentru a echilibra balanța paremiologică, autorul a adăugat și proverbul: “*Nu este om fără cusur!*”, în care se recunoaște deja rezonanța orientală a terminologiei tematice.

“*Cuvântul nărav*, a explicat Ion Burlacu, *provine din cuv. slv. нрѣва și înseamnă: obicei, comportare, morav, deprindere rea, viciu, patimă, a obișnui să pretindă ceva ca pe un drept al său, a fi capricios, dificil, a fi încăpățânat. Mai are și înțelesul de defect fizic, infirmitate, boală, cusur, imperfecțiune. Deși, practic, nu există om lipsit de nărav, problema care se pune este aceea că această adevărată pacoste este cu atât mai periculoasă cu cât posesorul ei îndeplinește o funcție mai*

importantă. Cel puternic își poate permite orice, în timp ce omul sărman este nevoit, de cele mai multe ori să-și frâneze năravurile. (...) Năravurile domnești nu sunt altceva decât o extensie a metehnelor supușilor” (pp. 11, 12).

Comparativ cu titlul cărții, autorul a extins cronologic - tematic analiza sa cu un capitol referitor la *Domnii prefanarioți (secolul XVII)* – (pp. 19 - 84) și cu unul despre *Domnii postfanarioți (secolul XIX)* – (pp. 153 - 170). Domnitorii din a doua jumătate a secolului XVII au stat în centrul analizei autorului datorită faptului că nu toți au fost români pământeni, pe de o parte, pentru că au dovedit năravuri și apucături fanariote, pe de altă parte. Includerea lor în studiul lui Ion Burlacu se justifică doar din al doilea punct de vedere. Domnitorii postfanarioți, “în plin secol al XIX-lea, (...) sufereau de aceleași vechi năravuri și obiceiuri ca și predecesorii lor din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Este drept, poate au devenit mai rafinați, însă această caracteristică s-a manifestat doar în noile și ingenioasele metode de spoliere a locuitorilor Țărilor Române. Lupta pentru căpătuială, egoismul, violența, trufia și servilismul au constituit principalele metehne și ale domnilor postfanarioți. Doar setea de sânge nu se mai regăsește la acești domni” (p. 153).

Deoarece Ion Burlanu nu a definit expresiile *sistem fanariot* și *domnitori fanarioți* și nu a explicat contextul intern românesc și extern otomano - balcanic, voi lămuri, folosind concluziile tematice formulate de regretatul osmanist Mihai Maxim, cadrul intern și extern al problematicei prezentei cărți recenzate. Astfel, “noul sistem *iltizām* (al arendării impozitelor - compl. DP) ne ajută să înțelegem mai bine mecanismul relațiilor româno - otomane în «veacul fanariot»: voievozii fanarioți, numiți din rândul grecilor bogați (foști mari dragomani) din Istanbul, pe baza unor referințe din partea unor înalte personaje din «cercul puterii», cu centrul în haremul Imperial (*Harem-i Hümāyun*) și după efectuarea unor plăți în avans, oficiale și mai ales neoficiale, devin *mültezim-i* (arendași - compl. DP), primind în arendă (*iltizām, fermage*) demnitatea de domn în Țara Românească și Moldova, considerată cea mai lucrativă demnitate provincială din imperiu, încasează în sistem *maktu'* (global și pe cont propriu) «impozitul șeriatalui» = haraciul (numit și *gizya* = capitație), plătind *mukarēr* (confirmare) la un an (*mukarērul mic*) sau la 3 ani (*mukarērul mare*) și peșcheșuri oficiale, al căror număr se înmulțește considerabil cu sume noi (*rikābiyye* - pentru sultan, *idiyye* - de bayram, *kudūmiyye* - la schimbarea unor dregători otomani, *cāize* și *avāid* - dări pentru diverși dregători otomani), primind în schimb *serbestiyet* (libertăți - compl. DP) pe o treaptă superioară” - (Mihai Maxim, “Țările Române și Imperiul Otoman (secolul XVIII)”, în *Istoria Românilor*, vol. VI (1711 - 1821), ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2012, p. 589).

“În fapt, a completat regretatul osmanist, s-a realizat un compromis între interesele materiale și politice ale Porții, pe de o parte, și cele ale fanarioților, pe de altă parte (aceștia din urmă n-au servit, în definitiv, nici interesele Porții, nici pe cele ale poporului roman, ci propriile lor interese și ale cauzei grecești; cu toate acestea, au contribuit în mod remarcabil la modernizarea societății românești). (...) Altfel spus, fostul rob de la Istanbul devenea acum despot «chiriaș» («arendaș») la nordul Dunării, umilindu-și supușii de acolo în aceeași

măsură în care fusese și el umilit pe malurile Bosforului (complexul de inferioritate!). În concluzie, în ciuda unor semne exterioare de considerație, în fapt, voievozii greco - fanarioți au fost supuși unor teribile umilințe: au fost maziliți pe neașteptate, executați în chip dramatic, averile le-au fost confiscate potrivit instituției islamice **müsâdere** (pentru haini), totuși pământurile lor (**çiftlik**) din țară - ale Țării - nu le-au fost confiscate” - (Mihai Maxim, *op. cit.*, *loc. cit.*, p. 589).

Toate aceste caracteristici ale statutului domnului fanariot la Istanbul și la nordul Dunării s-au manifestat în cadrul relațiilor româno - otomane în secolul XVIII și la începutul celui următor. “În «veacul fanariot», a lămurit Prof. Mihai Maxim, nu a intervenit o schimbare fundamentală în ce privește statutul juridic al Moldovei și al Țării Românești față de Poartă, ci a continuat statutul de protecție tributară (**‘ahd ad-dhimma**), deși au intervenit două elemente importante de noutate: pe de o parte, s-a deteriorat grav statutul domnilor și s-au comis încălcări fără precedent ale statutului țării de către partea otomană (...); pe de altă parte, după 1774 protectoratului otoman unilateral începe să i se substituie un dublu protectorat, prin legalizarea dreptului Rusiei de a interveni în favoarea Principatelor Române, prin tratatul de la Kuciuk Kainargi (...). Țările Române au continuat să fie diferite, aparte, de **dar al-Islâm**, în momente grave, de confiscări ale bunurilor voievozilor considerați «trădători», pământurile lor din țară -ale Țării- nu au fost supuse confiscării (instituția musulmană **müsâdere**), aspect important pentru înțelegerea autonomiei de stat românești” - (Mihai Maxim, *op. cit.*, *loc. cit.*, pp. 587, 593).

Concluziile anterioare, pertinente și bazate pe studierea izvoarelor istorice otomane originale, ajută la o mai bună înțelegere a cauzelor, manifestărilor și a urmărilor năravurilor - obiceiurilor domnilor Principatelor Române extracarpatice în secolul fanariot.

După o pertinentă analiză și interpretare a unor izvoare istorice românești și europene din secolul XVIII - începutul celui următor, Ion Burlacu a conturat matricea năravurilor și obiceiurilor dăunătoare ale domnitorului fanariot, cu nuanțe specifice de la un caz la altul: ambițios extrem / nemăsurat, crud / violent / abuziv, cinic, dezinteresat față de interesele românilor, desfrânat / imoral / afemeiat fără rușine, duplicitar, egoist, exploatator, fariseic, grandoman, intrigant, influențabil, iubitor de fast, lipsit de scrupule în interes propriu, mincinos, mitangiu, părtinitor, pârâcios, petrecăreț / bețiv, prefăcut, promotor al nepotismului exagerat, rapace / lacom de bani, răzbunător / vindicativ, spoliator, speculant, slugarnic, șiret, șovăielnic, trădător al intereselor fanariote / otomane, venal, zgârcit. Nu voi nominaliza niciun domn fanariot și nu-l voi asocia cu niciun nărav / obicei nesănătos. A făcut-o autorul, analizând politica și comportamentele a 13 domni prefanarioți, 24 fanarioți și 7 postfanarioți și enumerându-le viciile și metehnele dăunătoare, încadrabile în atmosfera viciată a secolului XVIII - începutul celui următor.

Concluzia analizei? “Lucrarea de față nu încearcă să discrediteze pe unii dintre domnii Țărilor Române, prin punerea în evidență a defectelor. Dimpotrivă, unele năravuri și obiceiuri negative ale domnilor nu fac altceva decât să scoată la lumină latura umană a acestora, atrăgând, uneori, chiar simpatie. În definitiv,

domnii sunt și ei oameni. (...) Istoria nu trebuie să treacă sub tăcere aspectele supărătoare, ci trebuie să prezinte realitatea cât mai exact, fie că ne convine sau nu. Trebuie să învățăm (...) să înțelegem (fără ură și părtinire: sine ira et studio), nu să aprobăm sau să condamnăm, ca niște judecători...” (p. 171).

Două secvențe ale manifestării sistemului fanariot în secolul XVIII în Principatele Române merită să fie reliefate. Astfel, Nicolae Mavrocordat “s-a înconjurat de o mulțime de greci, ceea ce l-a făcut pe dascălul Marcu Porfiropulos să scrie, în 1719: «tot Fanarul e la București; nu mă mai gândesc la Constantinopol»” (p. 95). Pe de altă parte, peste opt decenii, “Temându-se să nu împărtășească soarta lui Hangerli, Alexandru Moruzi își cere propria mazilire (caz unic în istoria românească!), pe care o primește la 19 octombrie 1801, plătind o sumă apreciabilă drept mită” (p. 137).

Câteva aspecte perfectibile trebuie avute în vedere. În categoria domnilor pre-fanarioți (o expresie și o realitate istorică asupra căroră nu există un consens al istoricilor) Ion Burlacu a inclus și pe cei de origine românească (Gheorghe Ștefan, Constantin Brâncoveanu, Mihail Racoviță), pentru a doua jumătate a secolului XVII și începutul celui următor. Originea etnică sud-dunăreană a unor domni pre-fanarioți nu trebuie confundată cu paleta năravurilor și obiceiurilor dăunătoare ale domnitorilor din Principatele Române în perioada precizată, indiferent de etnia acestora. Unii domni români au manifestat puternice vicii și metehne fanariote, în timp ce diverși conducători greci sau grecizați s-au comportat *onorabil* pe tronurile de la Iași sau București. Diverse afirmații ale autorului referitoare la defectele comportamentale ale domnilor fanarioți prezentați în carte sunt identice cu cele ale documentelor analizate, repetiția fiind supărătoare. *Moldova* a fost numită în documentele istorice *Țara Moldovei*. Numele complet al domnitorului *post-fanariot* al Țării Românești dintre anii 1834 - 1842 a fost Alexandru **Dimitrie** Ghica (p. 157). Propozițiile - paragraf, câteva greșeli tipografice și transliterarea corectă -**â**- cu -**a**- în cuvintele turco - osmane pot fi corectate tacit.

—► Laurențiu C. Maței, *Pagini din istoria României în context european. Considerațiuni și comentarii*, Editura Quadrat, Botoșani, 2018.

Proiectul Național Centenarul Marii Uniri din 1918 prezintă mai multe componente de manifestare. Una dintre ele este cea livrească, a contribuțiilor cu tematică istorică. În acest orizont centenar aniversar și în această categorie a proiectului se încadrează prezenta carte a d-lui Laurențiu C. Maței: *Pagini din istoria României în context european. Considerațiuni și comentarii*, Editura Quadrat, Botoșani, 2018. De altfel, autorul a mai scris și publicat și alte lucrări de popularizare a istoriei naționale și locale: *Împreună au făurit istoria*, Editura Axa, Botoșani, 2011; *Rădăcini adânci - arborele genealogic al unor familii de români (1740 - 2012)*, Editura Quadrat, Botoșani, 2012; *Monografia localității Ștefănești, județul Botoșani*, Editura Quadrat, Botoșani, 2016.

În noua sa contribuție, autorul își propune să prezinte cititorilor, de la elevi de școală gimnazială la pensionari, dar toți interesați de trecutul poporului român, cele mai importante coordonate de evoluție a locuitorilor din spațiul geografico -